

NENORIU NEOBAROKO

Kas moka skinti takus, tą ir skiedrynas puošia

Faustas Kirša

1. Tampam nebejautrūs sociologinių tyrimų rezultatams, kas kiek laiko pagąsdinantiems, kad Lietuvoje vėl padaugėjo pesimistų, negatyviai šalies perspektyvas vertinančių, siekiančių emigruoti žmonių procentas. Ir štai kodėl. Regis, šie augantys nusivylėlių nuošimčiai mūsų šalyje nebėra tiesiogiai susiję ne tik su užsienio ar vidaus politikos situacija, bet netgi – rizikuoju spėti – ir su ekonomine padėtimi. Prieš kurį laiką dviejų ekonominių krizių 9 komercinių bankų 1995-aisiais ir biudžeto 1999 –aisiais) sukelta psichologinė tautos trauma transformavosi į specifinį lietuvių nevisavertiškumo mitą, ypatingą saviniekos ir apatijos kultūrą, kuri dabar laužo realybės vaizdą per savaip pakreiptas prizmes.
2. Nuolatinis kalbėjimas apie įvairias nesėkmes, stagnaciją ir merdėjimą kone visose srityse, nuolat reiškia panieką netikusiam lietuviškam charakteriui, kultūriniam atsilikimui, kartojimas, kad mums visai blogai, bet bus dar blogiau, įkyrus neurotinis pavydas estams – tai jau ne tik realių problemų padarinys. Tai ir negatyvios kultūrinės mitologijos poveikis, kuriam didžiulė mūsų visuomenės dalis yra tiesiog neatspari.
3. Išsprusęs kultūros žmogus panašių mitų sukeltas psichozes turėtų savyje atpažinti, o atpažinęs suvaldyti, nes kas, jei ne jis, turėtų suvokti, kad demokratinės visuomenės būtis – labai daugialypė. Tokio masto apibendrinimai kaip „tauta merdi“ tiko stalinizmo metais į vieną masę supresuotoje visuomenėje, betgi šiandien ta masė susiskaidžiusi į skirtingiausias grupes. Kad bedarbystė siekia 12 procentų, didelė problema, bet tai reiškia, kad kiti 88 procentai turi aktyviau išeičių ieškoti, o ne desperatiškai galvoti, jog Lietuva – planetos skylė ar prakiuręs lopas, kaip rašo Juozas Erlickas. Arba, kaip siūlo Gintaras Beresnevičius, pradėti gatvėse statyti barikadas.
4. Gynybinių barikadų šiandien turbūt reikėtų, tik ne gatvėse, o protuose, kuriuos pernelyg lengvai išsprogdina mitų ir stereotipų kartečė. Baigiantis 2000-iesiems literatūros bendrijoje saviniekos kartečės pažerta apsčiai, ypač besvarstant praėjusio dešimtmečio nesėkmes ir (dažniausiai neprisimintas) sėkmes. Štai LRT laida „Kultūros spąstai“ mėgino aiškintis, kaip atrodys pačios XX a. pabaigos gyvenimas, jei į jį bus atsigręžta po šimto metų. Ryškių muzikos įvykių – per akis, netelpa į reportažą, iš gerų teatro vaidinimų irgi galima pasirinkti, Čiurlionio darbai – d'Orsay muziejuje, o literatūroje, pasirodo, pernai gausiai plūdę tik Jeremijo raudos ir aidėję Jobo skundai. Ne dėl ko kito, dėl krizės. Tuo žiūrovą savo reportaže įtikinėja jaunas, jau literatūrinės sėkmės sulaukęs rašytojas Marius Ivaškevičius, kalbinantis prestižinio Vilniaus knygyno „Akademinė knyga“ direktorių. Knygynas šiemet pagarsėjo ne tik tuo, kad buvo išplėstas ir sumodernintas, bet ir tuo, kad visą lietuvių literatūrą sugrūdė į patį tamsiausią rūsio kampą už laiptų, į sunkiausiai pastebimas lentynas. Direktorius aiškina, kad taip nutiko dėl mažos mūsų literatūros paklausos. Ir dar priduria, kad kai kurias knygas jis kartais iškelia į pirmojo aukšto lentynas kaip išimtis. Iš patriotizmo. Šiuolaikinė vadyba? Ar tikrai? Ar man, pirkėjui, tikrai būtina jausti nevisavertiškumą kiekvieną kartą, kai sutaupęs 15 litų dairysiuos už rūsio laiptų, pavyzdžiui, Šavelio apysakų ar Vaičiūnaitės lyrikos? Paprastas išdidumas kaskart kuždės tiesiog eiti į kitą knygyną, gal ne tokio modernaus interjero, bet taikantį į modernesnę taisyklę: pelną atneša pagarba kiekvienam pikėjui. Tik primityviausios stadijos verslas apsieina be šitokio etiketo, be žmogaus savigarbos palaikymo.
5. Tačiau M.Ivaškevičius stereotipinio knygyno direktoriaus mąstymo problemą paverčia visos lietuvių literatūros problema. Jaunas rašytojas klausia jo kaip eksperto; ar rinka ką nors pajus, jei lietuviški kūriniai išnyks? Atsakymas aiškus iš anksto. Iškreiptas problemų atspindys lietuvių saviniekos prizmėje pateikiamas kaip baisi pranašystė. Leidžiama suprasti, kad dėl to nugarūdimas į rūsį ir krizės kalta valstybė, sumažinusi paramą leidybai, o ji greit praturtės... Taigi M.Ivaškevičius

įvardija per metus neišleistų knygų pavadinimus ir skelbia: 2000-iaisiais atėjo literatūros mirtis. Knygyno rūšys virsta laidojimo katakomba. Visai gali būti, kad dėl tokios retorikos įtakos koks nors žmogus knygyne tikrai neatkreips dėmesio į pernai išleistas naujas R.Šavelio, K.Platelio, T.Venclovos ar G.Kanovičiaus knygas. Gal tokių žmonių atsiras ne vienas. Juk pasakyta – atėjo mirtis, visiems galas. Nuo šiandien užsimūrijam katakomboj. Ak ne, vis dėlto įsivaizduojam, kad sėdim už barikadų ir keliame didelį maištą prieš blogą valdžią.

6. Gal mūsų literatūroje prasideda koks nors naujasis barokas? Juk XVII ir XVIII amžiuose lietuvių kultūra buvo labai imli visokiems makabriško merdėjimo, irimo, žmogaus niekingumo ir likimo negailestingumo, kruvinos saviplakos vaizdiniais. Antai K.Sirvydo mokytojas Jonas Komperskis teigė, kad mirtis jam yra malonumas, o Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius visas savo rūmų sienas buvo išrašęs lotyniškais sentencijomis *memento mori*² tema. Kažin, gal po 200 metų idėjinio požiūriu nelabai jausis skirtumas taro jų ir, pavyzdžiui, jurgio Kunčino. Kas kad anie kalbėjo tik apie panieką savo nuodėmingam ir laikinam kūnui, o J.Kunčinas rašė *rekquem* visai, anot jo, pirmuoniškai lietuvių tautai: „Kiti seniausią gyvi būtų supuvę nuo tokios drėgmės ir ašarų. Tik ne lietuviai. Pūdami jie jaučiasi bene geriausiai, tuomet juose atsiranda tam tikro kilnumo ir pasipūtimo“. („Šiaurės Atėnai“, 2000 m. gruodžio 16 d.). Sunku išvelgti šitame savinieko proveržyje kokio nors pagrįstumo, nebent mąstysenoje tarpstantį ir vis labiau vešintį barokinį mitą apie visuotinę tautos agoniją, kuri tapo nebediskutuotina kaip aksioma. Kai tokiam kontekste skaitai naująją Juozo Erlicko „History of Lithuania“ (su kaukole viršelyje – tikrai barokinis dizainas), pradedi galvoti, kad šis aršytojas iš tikrųjų, nė kiek nejuokaujant, vadintinas klasiku: šitiek stilistikos sekėjų, jo farsus kartojančių kuo rimčiausiai, be jokios šypsenos!

7. Neseniai išleistoje istorikų straipsnių rinktinėje „Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir konfliktas“ perskaičiau teiginį, prie kurio teko sustoti su nusistebėjimu ir nepatiklumu. Pasirodo, ketvirtajame dešimtmetyje, karo išvakarėse, pagal ekonomikos lygį Lietuva Europoje buvo antroje vietoje iš galo (paskutinė Albanija). Sunku patikėti tuo, kai kirba visai priešingas stereotipas: tai buvo sparčiai modernėjanti, jau pasiekusi nemažą gerovę, stipraus žemės ūkio (konkuravo su Olandija), vakarietiškos kultūros valstybė. Bet jei tikrai ji Europoje buvo viena paskutiniųjų, tai koku būdu sugebėjo išspinduliuoti istorijon tokį patrauklų savo įvaizdį, kurį su nostalgija prisimena dabartinė mūsų kultūra? Ir, kita vertus, kodėl šiandien beveik neprisimenamos juodžiausios satyrinės Fausto Kiršos poemos „Pelenai“ (1930-1938) eilutės:

Prakeikta būk, šalie, gimdytoja blogybių –

Iškrikusios minios ir diplomuotų žlybių:

Jinai ne Lietuva, bet skarmalų krautuvė,

Kur aukso aprėdai skreplėti ir supuvę.

8. Priežastį galima surasti toje pačioje poemoje. F.Kirša visuomet rašo apie dvi skirtingas pasaulio tautos dalis, dvi nepanašias valstybes, dvi lygiagrečias tikroves. Vienos atžvilgiu jis išsako įtūžį, neviltį, pasibjaurėjimą. Tačiau atkreipkime dėmesį: „Jinai ne Lietuva“. Tuo pat satyrikas tęsia: „O Lietuva mana – ritmingos vėtros kirtis“. Šita antrąja tikrovės puse poemoje niekuomet nesuabejojama, niekur nenubraukta nei jos ateitis, nei tai, kad būtent ji tautai yra prigimtinė, autentiška. Lietuvių visuomenės gyvavime F.Kirša regėjo bent dvi spalvas, dvejopai vertintiną padėtį, tad, galima sakyti, mąstė demokratiškiau; poemoje nėra suabsoliutintų teiginių, neva visi esame centrinė euroafrika, neva pūdami jaučiamės geriausiai ar ko nors panašaus.

9. Vis ieškau mūsų literatūrinėje kūryboje ir spaudoje pagaliau savo jėgom patikėjusios, drąsios renesansinės mąstysenos. Nenoriu neobaroko.

1. kartečė – artilerijos sviedinys, pripildytas kulku, kurios iššovus plačiai pasklinda.

2. *memento mori* – atsimink mirsias

1. Nurodykite teksto temą.
_____ 1
2. Kokia problema svarstoma šiame tekste?
_____ 1
3. Ką autorius norėjo pasakyti teigdamas, kad saviniekos ir apatijos kultūra „laužo realybės vaizdą per savaip pakreiptas prizmes“?

_____ 1
4. Kas, autoriaus nuomone, išsilavinusiam kultūros žmogui turėtų padėti atsispirti negatyvios kultūrinės mitologijos poveikiui?
_____ 1
5. Kaip supratote pasakymą, kad stalinizmo metais visuomenė buvusi supresuota į vieną masę?
_____ 1
6. Kaip supratote mintį, kad „gynybinių barikadų šiandien turbūt reikėtų, tik ne gatvėse, o protuose“?
_____ 1
7. 1. Dėl kokio sprendimo netiesiogiai priekaištuojuama knygyno „Akademine knyga“ direktoriui?
_____ 1
- 7.2. Kokias galimas šio sprendimo pasekmes įvardija šio teksto autorius?

_____ 2
8. Kodėl televizijos laidose turėtų būti vengiama nepagrįsto literatūros situacijos nuvertinimo?

_____ 2
9. Kuo šiandieninė lietuvių literatūros situacija teksto autoriui primena baroko pasaulėvoką?

_____ 2
10. Kas rodo, kad Juozo Erlicko kūryba skaitoma paviršitiniškai, nekritiškai?
_____ 1
11. Kodėl autorių nustebino istorikų straipsnių rinktinė „Lietuva ir pasaulis“?

_____ 2
12. Kodėl teksto autorius cituoja F.Kiršos poemą „Pelenai“?

_____ 2

13. Paaiškinkite teksto pavadinimo prasmę.

2

14. Paaiškinkite epigrafo prasmę, siedami ją su tekste aptariamais dalykais.

3

15. Ar jūs pritariate autoriaus požiūriui į lietuvių kultūros situaciją? Pateikite bent du argumentus, remdamiesi savo patirtimi.

2

16. Kokiomis stilistinėmis priemonėmis teksto autorius siekia įtaigumo?

3

17. 1. Nurodykite teksto funkcinį stilių.

1

17. 1. Argumentuokite.

1